

TURLI DAVRLARDA XOTIN-QIZLAR TA'LIMINING SHAKLLARI VA VOSITALARI

Saidova Barno Narzullayevna

Pedagogika kafedrası dotsenti, p.f.f.d. (PhD).

Botirxonova Umida Bahodirxon qizi

Pedagogika va psixologiya fakulteti 4 bosqich talabasi.

Email: barnosaidova1980@gmail.com Tel: 99-520-90-33.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11210162>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'rta Osiyo xalqlarining o'tmishini o'rganish va unda ayollarning tutgan o'rni, maqomi va albatta ma'rifati darajasini aniqlash o'sha davrning madaniyati va ma'naviyati darajasini ham belgilashga zamin yaratadi. Shu o'rinda, bugungi O'rta Osiyo ayolining jahon miqyosida topayotgan shuhrati, ularning ilm sohasida, iqtisodiyot, ma'naviy-ma'rifiy sohada qilayotgan mehnatlari, yurt taraqqiyotiga qo'shayotgan sezilarli hissalarini alohida ta'kidlab, ularning o'tmishda ham shunday ajdodlari borligini faxr va g'urur tuyg'usiga aylantirish hayotiy zaruratga aylangani ayni haqiqatdir.

Kalit so'zlar: insoniyat tamadduni, milliy qadriyatlar, tarixiy manbalar, savodli odamlarning xo'jaligi, madaniyatli turmushi, adabiy va ilmiy asarlar, qabila rahbariyatidagi oqsoqollar.

FORMS AND MEANS OF WOMEN'S EDUCATION IN DIFFERENT PERIODS

Abstract. In this article, the study of the past of the peoples of Central Asia and the determination of the place, status and, of course, the level of enlightenment of women in it creates a basis for determining the level of culture and spirituality of that time. In this place, the fame of today's Central Asian women on the world scale, their work in the field of science, economy, spiritual and educational field, their significant contribution to the development of the country, and their past it is a fact that it has become a vital necessity to be proud of having such ancestors.

Key words: human civilization, national values, historical sources, the economy of literate people, civilized life, literary and scientific works, elders in the leadership of the tribe.

ФОРМЫ И СРЕДСТВА ЖЕНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗНЫЕ ПЕРИОДЫ

Аннотация. В данной статье изучение прошлого народов Средней Азии и определение места, статуса и, конечно же, уровня просвещенности женщин в нем создает основу для определения уровня культуры и духовности того времени. В этом месте слава сегодняшних центральноазиатских женщин в мировом масштабе, их труд в области науки, экономики, духовно-просветительской сфере, их значительный вклад в развитие страны, их прошлое – это факт, что стало жизненной необходимостью гордиться наличием таких предков.

Ключевые слова: человеческая цивилизация, национальные ценности, исторические источники, экономика грамотных людей, цивилизованная жизнь, литературные и научные труды, старейшины в руководстве племенем.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev 2020-yil 29-dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida "Biz o'z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo

etishdek ulug‘ maqsadni qo‘ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug‘beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak” - deya ta’kidladilar.

Shuningdek, yoshlarni zamonaviy bilim va tajribalar, milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, ezgu fazilatlar egasi bo‘lgan insonlar etib voyaga yetkazish, ta’lim sifatini tubdan yaxshilash maqsadida, avvalo, o‘quv dasturlari, o‘qituvchi va talabalar uchun metodik qo‘llanmalarni ilg‘or xalqaro mezonlarga moslashtirish masalalariga alohida to‘xtalib o‘tdilar.

Bugungi kun pedagoglari yoshlarga ta’lim-tarbiya berishda o‘zbek xalq pedagogikasi va xalq og‘zaki ijodidan foydalanishi, ularni milliy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashi zamon talabidir. Bizga ma’lumki, axloqiy tarbiya va umuminsoniy fazilatlar ajdodlarimizdan bizgacha yetib kelgan milliy boylıklarimiz asosida olib boriladi. Ayniqsa, qizlar tarbiyasi, nozik va o‘ta sinchkovlik bilan olib boriladigan tarbiyadir. Oilada ularga alohida e’tibor hamda nazorat talab etiladi. Ta’lim muassasalarida ularga sharqona va milliy tarbiya dars va mashg‘ulotlar davomida berib boriladi.

Yoshlarga ta’lim-tarbiya berishda o‘tmishdagi ayol namoyondalarimiz va ular haqidagi m’lumotlarni dars-mashg‘ulotlar davomida talabalarimiz ongiga singdirish muhimdir, ayniqsa, sukut saqlangan manbalar hamda hanuzgacha darslik va boshqa adabiyotlarimizda mukammal darajada yoritilmagan ma’lumotlarni ularga yetkazib berish zamon talabidir. Shu talablarni inobatga olgan holda bugungi kunda ayollar ta’lim-tarbiyasi masalasini dolzarb hisoblaydigan bo‘lsak, o‘tmishdagi ajdodlarimizning, ayniqsa xotin-qizlar ta’limi taraqqiyotini o‘rganish, OTM larda ta’lim-tarbiya jarayonini olib borishda xalqimizning milliy meroslaridan unumli foydalanish, buyuk ajdodlarimizning jahon miqyosidagi obro‘-e’tiboridan faxrlanish tuyg‘usini shakllantirish bugungi kun pedagoglarining eng asosiy vazifasidir.

Hayot sharoitining murakkablashishi sari avvalo ijtimoiy, so‘ng pedagogik tajribani avloddan- avlodga o‘tkazish vazifalari va usullari o‘zgarib, tadrijiy tarzda maxsus tayinlangan shaxslar qo‘liga topshirilgan ta’limning tashkiliy shakllari o‘rnatila boshlangan. Mutaxassis kadrlar tayyorlashning ixtisoslashuvi kuchaytirilgan va eng keng tarqalgan uch xil maktablar vujudga kelgan. Ular:

- 1) ruhoniylarni tayyorlaydigan, ibodatxonalarda tayyorlangan ruhoniylar maktabi;
- 2) ulamolar-amaldorlarni o‘rgatgan saroy maktablari ;
- 3) bo‘lg‘usi jangchilar o‘qigan harbiy maktab.

Manbalarga ko‘ra, o‘qish to‘lovli bo‘lib, uning miqdori o‘qituvchining obro‘si yoki vakolatiga bog‘liq bo‘lgan. Eng muhimi bunday maktablarning bitiruvchilariga ijtimoiy ierarxiyada yuqori o‘rinlarni egallash imkoniyati berilgan.

Ruhoniylar maktablarida ta’lim mazmuni keng qamrovli edi. Unda yozish, hisoblash va o‘qishdan tashqari qonun, astrologiya, tibbiyot va diniy fanlar o‘rgatilgan. Ta’lim muddati uzoq, to‘lovi qimmat bo‘lgani bois faqat boy amaldorlar va quldorlar o‘z farzandlarini maktablarga berishlari mumkin bo‘lgan. Qizlar odatda, o‘qishga kam jalb qilingan.

Sinxonalarda ertalabdan kechgacha davom etgan darslarda tayyiq intizomi hukm surgan. Umuman olganda, shuni ta’kidlash kerakki, ko‘plab Sharq mamlakatlarida ko‘rib chiqilayotgan davrda, ta’lim mazmuni va o‘qitish uslublari o‘sha hududda hukmron bo‘lgan

diniy mafkurani aks ettirgan hamda dunyoviy boylar va amaldorlarning manfaatlariga xizmat qilgan. Shu o'rinda ta'kidlab o'tish joizkim, qadimgi davrlarda o'qitish metodlari tizimlashtirilmagan, ommaviy xarakterga ega bo'lmagan holda, turli hududlarda turli usul, metod va vositalar orqali amalga oshirilgan. Bunga sabab, albatta turmush tarzi, tabiat bilan uyg'unlik masalalarining o'sha zamonlarga xos nomutanosibli va boshqa omillarni keltirish mumkin.

Ma'lumki, o'sib borayotgan bolalarda axloqiy va vatanparvarlik tuyg'ularini tarbiyalash uchun ibratli hikoyalar va rivoyatlar asos bo'lib xizmat qiladi. Shu o'rinda oila, uning doirasida ayol bolalarni yoshligidan milliy urf-odatlar asosida tarbiyalab kelgan. Shunday qilib, antik davrda uydagi ta'lim bolalarning jismoniy va intellektual rivojlanish maktablarining dastlabki boshlang'ich nuqtasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Mehnatga, jismoniy chidamlilikka, hunarmandchilikning har xil turlariga, xalq ijodi va milliy g'ururga, muhabbat tuyg'ularini tarbiyalash, aynan oiladan boshlanadi.

Ayollar boshchiligidagi oila maktablari, bolalar tarbiyasining asosiy omiliga aylantirilgan.

Qadimgi odamlarning ta'lim-tarbiyasi jarayonida xulqiy, axloqiy, odob va diniy tushunchalarda ifoda etilgan xalqning ma'naviy qadriyatlarini muhim rol o'ynagan. Aynan shu jihatlarda bo'lgan zamonaviy pedagogika ilmi yozma manbalardagi bizgacha etib kelgan milliy ta'lim an'analarini o'rganishga, ularni saqlashga va albatta ulardan saboq olishga ko'proq e'tibor qaratishi va unga tayanishi lozimligi ahamiyat kasb etmoqda.

Qimmatli ma'lumotlarni uzatish va saqlashning asosiy vositasi sifatida og'zaki nutqdan yozuvga bosqichma-bosqich o'tish jarayonini insonning ta'lim olish orqali qo'lga kiritgan birinchi aqliy qobiliyatlari va intellektual mehnati natijalari ifodasi deb hisoblash mumkin.

O'rta Osiyo xalqlarining asarlar majmuasidagi birinchi mukammal manbasi "Avesto" kitoblari to'plami hisoblanadi. Ushbu kitobda insoniyatning boshlang'ich rivojlanish bosqichi, eng qadimiy odamlarning birinchi axloqiy va estetik qadamlari ayniqsa, yorqin tasvirlangan.

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, undagi ta'limotning zamirida har bir ezgu amalning hayotiy kuchga ega bo'lishi uchun juda ko'p pedagogik yondashuv, pedagogik omillar talqin qilingan. Buni quyida keltirilgan misollarda ko'rishimiz mumkin.

"Avesto"da axloqiy, huquqiy va diniy kodeks sifatida, birinchi navbatda butun xalqqa murojaat qilingan: inson, avvalo, "ezgu maqsad, samimiy so'zlar va kuchli iroda" ga ega bo'lishi kerak, va "haqiqat, aql va ta'limot" unga hamisha hamroh bo'lishi kerak.

Haqiqat, aql va ta'limot dinning asosiy shiori bo'lganligi sababli, qadimgi davrlarda ham ta'lim, axloqiy va estetik asoslarga alohida e'tibor berilgan deb taxmin qilish mumkin.

Zardushtiylilik qonunlariga ko'ra, oila jamiyatning ma'naviy rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo'lgan. Oilaga ega bo'lganlar to'g'ri va yaxshi hayot kechirishadi deb ishonishgan. Shuning uchun oila yaratish va bolalarni tarbiyalash muqaddas ish deb qaralgan. [4, 136].

Zardushtiylilik dinida bolalarni tarbiyalash muhim ahamiyatga ega edi. Avesto davrida, etti yoshga qadar, bola asosan onasi bilan birga tarbiyalangan. Yetti yoshga to'lganida otasi uni maktabga berishi shart etib belgilangan edi. Unda yana shunday deyilgan: "Agar sizda voyaga etmagan bolangiz bo'lsa, uni maktabga yuboring, chunki bilim ko'zning nuridir". [6, 10].

“Avesto”da bolalarni yoshligidan tarbiyalash va o‘qitish bo‘yicha ba’zi pedagogik qoidalar o‘z aksini topgan. Masalan, “Avesto”ga ko‘ra, bola o‘sishi bilan ota-onalar uni o‘qish uchun maktabga berishga majbur edilar. Agar ular buni qilmagan bo‘lsalar, ularning qilmishlari katta gunoh qilish bilan tenglashtiriladi. Shu o‘rinda ayollarning zimmasiga yuklangan vazifa bolani tom ma’noda maktabga tayyorlash edi, ya’ni bolani savodini chiqarishda o‘qituvchi bilan birgalikda mehnat qilishi talab qilinadi. Demak, o‘z-o‘zidan ayollar ta’limdan xabardor ekanliklarini taxmin qilsak mantiqan xato bo‘lmaydi.

Qadimgi davrlarda o‘qituvchilarga qat’iy talablar qo‘yilganligini ilmiy tahlil qilishga harakat qildik. O‘sha davrdagi o‘qituvchilar tunda o‘qish va ertalabki darsga tayyorgarlik ko‘rishlari kerak edi. “Avesto”da biz quyidagi tahrirni o‘qiydiz: “Hey, Zaratushtra, donishmandlarning o‘qishlari va bilimlari yo‘lida tunab qoladigan o‘qituvchining o‘rnini aniqla, toki uning fikrlari muammolar bilan band bo‘lmasin va qiyomat kuni uning yuragi shodlik va quvonchga to‘lsin hamda kelajak abadiy dunyoda unga jannatiy saodat ta’minlansin.” [4, 252].

Avesto davrida, maktablarda birinchi navbatda o‘qish va yozish, hisoblash, geometriya, astronomiya va tibbiyot bo‘yicha birinchi ko‘nikmalar berilgan. Maktabga borishi mumkin bo‘lgan bolalar doirasi juda tor edi. Shundan kelib chiqqan holda, quyi sinf bolalari o‘zlarini ota-onalarining kasbini o‘rganish bilan cheklanganlar va kelajakda o‘z avlodlariga o‘rgatganlar.

Maktablar “dabistanam” deb nomlangan va ular ibodatxonalarda joylashgan bo‘lgan.

“Dabiston” so‘zi bugun Eron va Afg‘onstonda maktab so‘zi ma’nosida ishlatiladi.

Dabistonda qizlar o‘g‘il bolalar bilan birga o‘qiganlar. Ozarbodning o‘g‘li Zamonga bergan ko‘rsatmalarida: “Xotiningizning ta’lim olishiga intilishlariga to‘sqinlik qilmang, toki keyinchalik qilgan ishingiz uchun sizni umidsizlik va qayg‘u qamrab olmasin.” [3, 252].

Ko‘rinib turibdiki, ayollarning ta’lim olishiga nafaqat to‘siq bo‘lmagan, balki aksincha uni qo‘llab-quvvatlash tamoyili ko‘rsatma mazmunida hayotga joriy etilgan ekan.

Zardushtiylik davrida ayollar ta’limi mazmuni, avvalambor, axloqiy-estetik qadriyatlarini va uy-ro‘zg‘or yurgizish mahoratini o‘z ichiga olgan. Qizlarga yoshligidanoq oilaning kichkina farzandlariga ta’lim berish, kattalarning nasihat va ko‘rsatmalarini tinglash, ro‘zg‘orni boshqarish, hisob-kitob, ob-havo o‘zgarishi va boshqa tabiiy hodisalarni hisoblash va bilish o‘rgatilgan.

Bugun jahondagi ilg‘or va zamonaviy ta’limning mazmuniga e’tibor berilsa, o‘quvchilarda hayotiy ko‘nikmalarni shakllantirish vazifasi eng dolzarb masalalar qatoridan o‘rin olgan. Qadimgi davrlarda ham ta’lim asosan hayotda zarur bo‘ladigan bilim va ko‘nikmalarni o‘rganishga yo‘naltirilgan ekan. Masalan, chorvachilik bilan shug‘ullangan qabilalar bu yo‘nalishda barcha zarur bilimlarni o‘rganganlar va o‘rgatganlar. Shuningdek, qizlar va ayollar ip bilan ishlash, jundan ip tayyorlash, teridan kiyim tikish, qish uchun zaxira ovqat tayyorlash bo‘yicha ta’lim olganlar.

Manbalarga ko‘ra, Zaratushtra dinida qizlar muhim mavqega ega. Ota-onalarning istagiga ko‘ra ular ta’lim olishi mumkin edi. Qonunda 15 yoshgacha bo‘lgan qizlarga ta’lim berish belgilab quyilgan edi. Shuningdek, qizlarni uy ishlarini bilishi, ro‘zg‘or yuritishdan ogoh bo‘lishi, tozalik va tartibga hamisha rioya etishi, axloqiy va estetik qadriyatlarining asosiy tushunchalaridan ma’lumotga ega bo‘lishlari belgilangan edi.

Ushbu ko'nikmalar bilan bir qatorda qizlarga maktablarda savodxonlik asoslari o'rgatilsa-da, ammo bu ta'limning asosiy va zaruriy qismi emas edi. Savod mazmuni ta'lim vazifalaridan tashqariga chiqardi. Ta'limning asosiy g'oyasi, amaliy bilim va ko'nikmalarni o'rgatish emas, balki diniy va axloqiy tarbiya edi. Shu bilan birga, tarixiy xronikalar va ayollar haykalchalaridan iborat bo'lgan arxeologik topilmalariga muvofiq, qadimgi Sharq ayol-qizlari o'qish, yozish, hisoblash, rasm chizish va kashtachilik qilishlari mumkin, degan xulosani yanada mustahkam ilmiy farazga aylantirish mumkin.

“Avesto” zamonida, din ta'limning motivatsion manbai bo'lib qat'iy qoidalarga rioya qilish va marosimlarni bajarishni talab qilar edi. Natijada, inson o'zining axloqiy amal va harakatlarini tartibga solishi zarur edi, ya'ni o'zi-o'zini tarbiyalashi, ro'zg'or yurgizish uchun kunlar va haftalarni bilishi, odamlar sonini, chorva mollarini va boshqalarni sanashni, shuningdek, o'zining diniy tasavvurlari va g'oyalarini yozish va chizish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim edi.

Qadimgi zamon maktabidagi asosiy mavzu ilohiyot bo'lgan va bu fanni o'qitishda yozuv muhim rol o'ynar edi. Qadimgi dunyoning oxirgi davrlarida Zaratushtadan kelgan barcha ko'rsatmalar allaqachon bambuk qog'ozga yozilgan va kitoblarga aylantirilgan bo'lgan.

Kattaroq yoshdagilarga, shuningdek, qiziqqan kattalarga bugungi tasnifdagi ritorika, matematika, geografiya, astronomiya va tibbiyot kabi mavzular o'qitilardi. Mavjud bo'lgan barcha fanlardan qizlar tibbiyotni o'rganishga ko'proq intilishgan. Keyingi davrlarda evristik suhbatlar va bahs-munozaralar maktab va maktabdagi o'qitishning asosiy uslubiga aylangan.

Sosoniylar davrida ritorika, mantiq, falsafa, adabiyot va boshqa ko'plab fanlarni mukammal biladigan o'qituvchilar ko'p bo'lgan. Eng yaxshi o'qituvchilar ko'pincha qirol maktablarida o'qitilgan va hukmdorning o'zi tomonidan tayinlangan. Ushbu fanlarni biladigan ayol o'qituvchilari oddiy maktablarda ham o'qitilgan.

Tarixiy yozma manbalarga ko'ra, birinchi marta alfasayisal yozuv, ya'ni ovozli harflar tizimi neolit davrida paydo bo'lganligi va O'rta Osiyo xalqlarining ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga yo'l ochganligini aniqlash mumkin. Aqliy mehnatning o'sib borayotgan roli haqida, Sharq xalqlari qadimiy madaniyatining eng qimmatli manbalaridan sanalmish ko'plab mixxat yozuvlari dalolat beradi. Daraxtlar, bambuk, hayvon terilari, toshlar, planshetlar, papiruslar, tuproq idishlari va plastinkalarda yozuvlar yozilgan. Ahamoniy yozuvlari turli xil narsalarda – metall idishlar, toshlar, vazalar, muhrlar, savdo yo'llari, qabrlar, qurol-yaroq, saroylar devorlari va ustunlari, jun va ipak matolardan topilgan va hatto quruvchilar tomonidan saroylar poydevori ostiga qo'yilgan. [4, 15].

O'rta Osiyo hududida topilgan Xorazmning Koy-Krilgan qalasining eng qadimgi oromiy yozuvlari miloddan avvalgi IV-III asrlarga tegishli. Olimlar Parfiyaning Nisodagi xuddi shunday yozuvlarni miloddan avvalgi I-asrga tegishli deb hisoblashgan. [5, 60].

Arxeolog olimlarning taxminiga ko'ra, qadimgi Panjikent qal'asidan topilgan so'g'd alifbosidagi harflar bilan butun xum va uning qismlariga siyoh bilan yozilgan arxeologik topilma VII-asrning oxiri yoki VIII-asrning birinchi yarmiga tegishli bo'lgan. So'g'diy alifbosi oromiy tiliga o'xshash bo'lib, 23 harfdan iborat edi. [4, 298]. Xuddi shunday yana bir tarixiy manbaga ko'ra, Vatanidan, ya'ni qadimgi So'g'ddan uzoqda yashovchi samarqandlik bir

qizning o'z onasiga yozgan maktubidan anglash mumkinki qadimgi davrlarda qizlar o'qish va yozishni ham bilishgan. [4, 73].

Shunday qilib, bizgacha etib kelgan O'rta Osiyodagi oromiy va so'g'd alifbosining dastlabki arxeologik topilmalarining dalolat berishicha, O'rta Osiyoda yozuvlar ish yuritish va kundalik hayotda juda keng foydalanilgan. O'rta Osiyoda yashagan barcha xalqlarning yozma adabiyoti keng tarqalgan bo'lib, ular asosan diniy xususiyatga ega bo'lgan hamda ularda ilohiy afsonalar ko'rinishida xalq hikmatlarini o'zida mujassam etish ohanglari ustunlik qilgan.

Barcha davr va zamonlarda, har qanday ta'lim beshiklar qo'shig'i yoki qofiyali she'rlaridan boshlangan. Beshik ustida o'tirgan ona farzandida kelajakdagi baxtli odamni ko'rishni orzu qiladi. U orzu va umidlarini ertak qo'shiqlariga aylantiradi. Bunday qo'shiqlar bolalar tomonidan tez va oson qabul qilinadi. Bolalar yoshligidan o'zlarini qahramonlar, shoirlar, dengizchilar, shahzodalar yoki aqlli va maftunkor pari, mohir hunarmand, odamlarni aqli va iste'dodi bilan hayratga soladigan shoira va boshqalar sifatida ko'rib, shu ruhda tarbiyalanadilar. Bunday qo'shiqlarni O'rta Osiyo xalqlari "Alla" deb atashadi, ya'ni "sokin lullab qo'shiq aytish". Deyarli har bir onaning o'zi tarbiyalangan, onaning qo'shig'idan ilhomlangan va o'z navbatida aqlli onasi yoki buvisiga taqlid qilib, bolalarini tarbiyalaydi.

Qadimda ajdodlarimiz diniy e'tiqodlari ko'pincha tabiiy, ulug'vor hodisalar bilan oldindan belgilab qo'yilgan. «Avesta»ning madhiyalarida yangi tug'ilgan chaqaloqni quyosh nurlarida olovli suvda cho'milish marosimi o'tkazilganligi yozilgan. Shunday qilib, odamlar o'zlarining barcha harakatlarini ibtidoiy nur homiyligida sodir bo'lishiga ishonishgan. Ular quvonchli quyosh chiqishidan ko'ra pokroq narsa yo'q deb hisoblashgan. [4, 90]. Qadimiy she'rlarda tabiat hodisalaridagi mo'jizalari haqidagi asosiy ohanglarning kelib chiqishi ham shunga bog'liq edi, ya'ni dunyoning ajoyib mo'jizalarini bilishga intilish. Masalan, Parfiya tilidagi mumtoz she'riyatda (qadimgi forscha) ajoyib nur daraxti haqida quyidagi so'zlar mavjud:

Quyosh yorqin va oy porloq
Daraxt tanasidan porlab turgan uchqunlar,
Tongda qushlar quvonch bilan sayraydi
Kabutar o'ynaydi, u bilan turli xil qo'shlar.
Ovozlar ko'ylaydi va qizlar sadosi. [4, 90].

Qadimgi davrlarda ta'lim-tarbiyaning asosini folklor janri tashkil etgan. Folklor yaratilishida faol ishtirok etgan ayol-onalar tufayli ko'proq farzandlarni tarannumiga bag'ishlab misralar yozilgan.

Bolajonlarga bag'ishlangan she'rlar, ertaklar, afsonalar va qissadan iborat adabiy xazina eng kichkina yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiya maktabi edi. Ko'pincha, ertaklarda bolalarni uzoq safarlarga olib boradigan, yaxshilik har doim yovuzlik ustidan g'alaba qozonadigan voqealar aytilgan.

Bolalar uchun barcha kichik hikoyalar yoki ertaklar "Bor ekan, yo'q ekan" so'zlari bilan boshlangan.

Keyingina hikoya yoki ertakning syujeti aytilgan. Shu o'rinda, qadimgi O'rta Osiyoning forsiyzabon xalqlarida qadimgi davrlardan adabiyotga va ayniqsa she'riyatga moyillik

rivojlanganligi ko‘p manbalarda ta’kidlanadi. Shu sababli, ko‘plab ertaklarda hatto qofiya ham bo‘lgan va ular xalq tomonidan qisqa doston-afsonalar shaklida ham yozilgan.

Yake bud, yake nabud,
Sari gunbadi kabud
Pirazane nishasta bud [4, 29]

Tarjimasi:
Bir bor edi, bir yo‘q edi,
Moviy gumbaz ustida,
Bir kampir o‘tirgan edi... .

Ota-onalarga, urug‘ oqsoqollariga, donishmandlarga, hukmdor-larga hurmat, shuningdek ularning ko‘rsatmalarini bajarish qadimgi davrlardan nafaqat bolalar, balki kattalar tarbiyasi uchun ham asos bo‘lib kelgan. Mazmunan, bu tarbiya odamlarni avvalo, axloqiy jihatdan tarbiyalaydi, ularga hayotdan dono maslahatlar beradi, bu erda haqiqat, bilim va kattalarga hurmat birinchi o‘ringa chiqadi. Bu borada hatto shunday satrlar yozilgan:

Bigardon ze behashamatī royu r̄yū,
Rizoi padar v-oni modar biç̄yū. [4, 65].

Tarjimasidan quyidagi mazmun kelib chiqadi
Hashamatsizlikdan yuz o‘gir butun-la
Ota va ona roziligi yo‘lin izla

Ko‘rinib turganidek, onaga hurmat va ehtirom otasi bilan bir xil darajada joylashtiriladi.

Oilaning farzandlari o‘rtasida bolalarni tarbiyalash va ta’lim olishida hech qanday cheklovlar yo‘q edi. Binobarin ko‘plab ayollar ta’lim olishlari mumkin edi. Ba’zi manbalarga ko‘ra, ayollar yozishdan foydalanish bo‘yicha erkaklardan faolroq bo‘lgan. Misol uchun eri bilan safarda bo‘lgan bir qizning onasiga yozgan maktub va yozishmalari, ayollar ham erkaklar kabi o‘qiy va yozishni bilganliklari haqidagi ushbu taxminning tasdig‘ini topsak bo‘ladi. [7, 20].

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi PF-5938-sonli “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 27-iyundagi “O‘zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-3808-sonli Qarori.
3. Маҳди Иқболий Занон дар ториhi кухани Ирон. Маҳдиобод, Пардисон, 2004. –66 б.
4. Гафуров Б.Г. Точикон: таърихи қадимтарин, қадим ва асри миёна. Китоби якум. – Душанбе: «Ирфон», 1998. – 704 б.
5. Джалилов А.Д. Из истории положения женщин Средней Азии до и после распространения ислама. – Душанбе: «Ирфон», 1974. – 43 б.
6. Ходжаева Н. Статус женщины Средней Азии в период функционирования шелкового пути //Мат.науч.-теор.конф. // Сборник докладов, Ташкент, 2006. – 171 б.

7. Назаров Р. Философия образования эпохи зороастризма. БУЛЛЕТИН оф ИИСАС. Волуме 14, 2011.//Авеста. Древнейшие гимны и иранские тексты /пер. и комментарии Джалили Дустхох (на тадж.яз). – Душанбе, 2001. – 78 б.